

érinti azt a helyet (egészen közel a *sz, z* képzése helyéhez), ahol az *i* hangot szoktuk képezni. Mivel azonban ez az eltérés azon mozdulat közben történik, melyet a fonetikában átmeneti kapocsnak szoktunk nevezni, azért ezen eltérés következtében nem teljes nyomatékú *i*, hanem csökkentett nyomatékú *i* keletkezik a veláris magánhangzó és a *sz* vagy *z* között. Ez persze, szigorúan véve a dolgot, hangképzésbeli hiba. S ha mi, műveltebb emberek, akik már sokszor hallottuk és ejtettük e szó igazi hangsorát, halljuk ezt az inetimologikus *i*-vel gyarapodott hangsort, világos tudatában vagyunk annak, hogy ez csak hibás ejtés következménye, ezért tehát nem utánozzuk, s így a műveltebb osztályokban nem terjed el ez a „hibás“ új alak. De ha csekély műveltségű emberek hallják ezt az *i*-vel gyarapodott hangsort, akik talán, most hallják életükben először ezt a szót, azok bizony nem tudják, hogy hibásan volt ejtve, s ezért adott alkalmalmmal ők is így ejtik, s lassanként mások is eltanulják tőlük, megszokják és állandóan használják egy-egy vidéken ezt az *i* hangú alakot. Ez a magyarázata annak, hogy 1. a nép nyelvében, 2. egyes idegen szavakban, 3. veláris magánhangzó és *sz* vagy *z* között, 4. ezen vagy azon a vidéken inetimologikus *i* fejlődött.

Figyelemreméltó azonban még az a körülmény is, hogy a *blúz* > *blujz*, *csúzli* > *csujzli*, *kulimász* > *kulimájsz*, *mázus* > *majzos* és *váz* > *vajz* esetében az inetimologikus *i* fejlődésével kapcsolatban megrövidült a megelőző hosszú magánhangzó: *ú*-ból *u* lett, az *á*-ból pedig — mivel ennek rövid párja, az illabiális *á*, az Alföldön nem szokásos — hanghelyettesítéssel labiális *a* lett. Ez az érdekes hangtani jelenség eddig teljesen elkerülte a magyar nyelvészek figyelmét. E fennebbi öt példán kívül egyelőre magam is csak annyit tudok róla, hogy egyes székely vidékeken is megrövidült az a hosszú magánhangzó, amely kettőshangzová fejlődött. Pl. (*volt* >) *vót* > *vout* vagy **vuyot* > *vuot* > *vuət*, (*zöld* >) *zöd* > *zöüd* vagy **züöd* > *züöd* > *zü d*, *réce* > *rëjce*, *szekér* > *szekëjr* stb.

Horger Antal.

Bugac.

I.

„Bugac“ Kecskeméten — Bessarábiában!

Nem kenyerem a nyelvészkedés, így nem is merek ellenkezni *Bátky Zsigmond* úr szófejtésével: „... Bugac a becsületes neve, lévén régebben *Bugac-háza*, tehát *Bugac* nevű embernek a „szállása“... és a t.“ (v. ö. *Népünk és Nyelvünk* I. évf. 39. l.) Valahogyan azonban én más megfontolást gondolok.

Feltűnőnek találok ugyanis, hogy a kecskeméti Bugac pusztá növényzete az orosz steppek növénytakarójával nagyon rokon, az viszont a bessarábiaival. És Bessarábiában az egyik nagy steppe neve szintén „Bugeac“, melyről most frissiben írt talajtani tanulmányt egyik oláh pedologus: *P. Enculescu*: Die Bodenkarte der Steppe von Süd-Bessarabien (Bugeac) — Proceedings and papers of the First International Congress of Soil Science, Volume IV. Washington 1928: 469—471 — amely cikkben szerző következetesen „Bugeac“-ot ír mindig. Botanikailag e

területet szintén oláh növénygeographusok méltatták: Prof. Dr. *Traian Savulescu* si Dr. *T. Rayss*: Materiale pentru flora Basarabiei I—II. rész. (Mégjelent a *Buletinul Agriculturii* Vol. II. függelékül Bucuresti 1924. 1—80. l., második részében u. annak Vol. III. 1926. supplementumául, Bucuresti 1926, 81—230. l.) E munkájukban a szerzők mindenütt „stepa Bugeacului (Basarabia de Sud)“-ot — emlegetnek az oláh, és „la steppe de Bugeac“-ot a francia kivonatos szövegben (c. f. édh. p. 221.) — Dr. *Traian Savulescu*: Die Vegetation von Bessarabien mit besonderer Berücksichtigung der Steppe (Beil. zu Bulet. Agricult., Bd. III. 1927. Bucuresti 1927) c. munkájában is a „Steppe Bugeac“ növényvilágát óriási táblázatokban külön is felsorolja, 2. térképén pedig, mint Bessarabia déli, hatalmas területét magába ölelő részt be is rajzolja.

Itt valamiképpen a *táj képét, jellegét, a térszíni viszonyokat* növénytakarójával együtt jellemző *jelzőről* lehet szó! Nem igen valószínű, hogy „Bugac“ uramnak akár Kecskeméten, akár Bessarábiában ekkora nagy „szállása“ lett volna. Véleményemet megerősíti *Zach. C. Pantu*: Plantele cunoscute de poporul Roman. Vocabular botanic etc. Bucuresti 1906 c. könyve, melyben a következők olvashatók: „*Bungiac, Bugiac*, így nevezik az igen nagy mennyiségben megjelenő moha tömegeket, amelyek szép zöld, puha párnát alkotnak („*Bungiac, Bugiac*, se numeste un complex de mai multi muschi, cari formeaza impreuna un frumos covor verde si moale“ *Pantu* id. h. 31. l.)

Győrffy István (Szeged).

II.

Válasz Győrffy István úrnak.

Aki a magyar helynévadás lélektanába sok-sok száz eseten keresztül belepillantott, tudván tudja, milyen gyakori nálunk, más nemzetekkel ellentétben a puszta személynévből alkotott helynév. Abban sem kételkedik, hogy *Bugacháza* annyi, mint *Bugac* nevű embernek a háza, laka, helye, szállása, ülése, teleke, stb., más szóval, hogy *Bugac* személynév, családnév. Arra, hogy ez a *Bugac* a régiségben élő név volt, elég, ha egy 1469-i oklevelet szólítunk ide tanúnak, melyben *Bugae Benedek* „uram“ szerepel, aki még hozzá Bugacházán lakik, s a dömsödi jobbgyokkal keveredik perbe egy kis marhaelhajtás ügyében. (*Gyárfás*: Jászkunok története III. k.) Ebbe hát bele kell nyugodnunk.

A beszarábiai *Bugeac* (~ *Bugeag*) — *sztyep* (és nem *steppe*) neve pedig a magyar helyesírás szerint átírva: nem *Bugac*, hanem *Budzsák*. Mert így ejtik ki ezt a szót az oláhok. Jól ismerjük mink magyarok is, amennyiben nálunk is van egy sereg *Budzsák* a Duna—Tisza derekától délre, teszem azt mindjárt Szeged szomszédságában. Horgos és Törökkanizsa határnevei között, mindenütt vizek mellett *vízszegek*-ben, *vízközök*-ben. Ilyen helyeken vannak nálunk a *Szeg*-ek és *Szeged*-ek is. Különösen gyakori a *Budzsák* Bács-Bodrog falvainak dűlőnevei között. (Maga a Helységnévtár négy nagy *Budzsák* nevű pusztát ismer.)

De van aztán török népek lakta területeken is. Erre elég, ha egy

részletesebb *Handatlas* mutatóját megnézzük. S ez érthető is, mert *budzsák* (~ *budzsa*) köztörök szó, jelentése annyi, mint 'szöglet, köz, zúg' (a keleti törökben, mely a kunnal rokon, 'vidék'-et is jelent). Így magyarázza ezt, egyebekről nem szólván, — már *Egli* is *Nomina geographica*, 1872, című munkájában a kisázsiai *Budzsák* város nevét tárgyalva, s ugyanezt mondja *Larousse* nagy francia lexicon, a besszarábiai *Boudjak*-ról, valamint az oláh *Tiktin* szöfejtő szótára is.

Hozzánk valószínűleg a hódoltság korabeli oszmáni-törökök hozták. Hogy ők vitték-e Besszarábiába is (*Etelköz*-be; etül = törökül 'folyó'), ahol sokáig uralkodtak, nem tudjuk. Lehet, hogy korábbi ott lakó török népek (besenyők, kunok, tatárok) maradéka.

Vetsei Pap István Magyar geográfiájában (1757) a „fere paraszt Ásiabeli Tatárok“ országát leírván a 293. lapon ezt mondja: „Egyik része Butsáki vagy Bialográdi Tatár Ország. Sok keresztyének, Géták, Oláhok, Lengyelek, számkivetett Magyarok is laknak itten“. (*Bialográd* törökül *Akkerman*, magyarul *Dnyeszterfejevár*.)

Hát ez az a néhai törökből oláhvá lett *Bugeac*. (Két *Budzsák* különben a szomszéd Dobrudzsában is van). A magyar *Bugac*-nak és oláh *Bugeac*-nak eszerint semmi köze egymáshoz.

Hogy a folyóirat előbbi számában adott megjegyzéseimet félre ne értse senki, még egyszer ismétlem: *Bugac* első neve *Bugac* volt (legkorábbi említése 1391-ben?) *Blasius de Bugac* birtokosa után. Később, amikor a *Bugac* nemzetség úgy látszik tartósabban megülte, *Bugacháza* nevet kapott (1451-ben). Mikor a török világban elpusztult, érthetőleg újra csak régi *Bugac* neve éledt fel. A *puszta* megjelölést csak az iskolás gyakorlat teszi hozzá, mely térképeivel megszoktatott bennünket arra, hogy ne *Balaton*-t és *Vértes*-t stb. mondjunk, hanem *Balaton-tó*-t, *Vértes-hegység*-et stb. Allig győzzük irtani ezeket a germánizmusokat.

Ideírom még, hogy *Bugac* nevét ezelőtt kb. száz évvel *Jerney János* (Keleti utazásai stb.) a Moldva-Etelközi *Bogicse* nevével vetette össze. Ebben a formában ez nem áll meg, de semmi nehézséget sem látunk abban, hogy Moldvában *Bugac* fel ne bukkanhasson. *Bugac* alkalmasint kun-török név, Moldvában pedig, mint említettük, korábban kunok laktak. IX. Gergely pápa még 1234-ben is ezt írja Béla hercegünknek: „A kunok püspökségében (t. i. Moldovában), amint halljuk, vannak valami népek, akik magukat oláhoknak hívják“ stb.

A *bundzsák*-ról (lehet, hogy azonos az oszmáni *bundzsuk* 'apró mag, golyó, gyöngy' szóval; *Tiktin* szerint az albán *bunk* 'Eiche' származéka), moháról, s homokos, szikes, száraz Bugacunk növényességi-tájbeli arculatáról stb. nem szólok, mert botanikával régóta nem foglalkozom. De e folyóirat tudós szerkesztői feladhatnák egy tanítványuknak a következő témát: A növények és növénytársulatok szerepe a helynévkezésben Alföldünkön (vagy mondjuk, egy természetes, kisebb darabján) most és a múltban. Ugyanezt meg lehetne csinálni az állatvilággal, talajjal, térszínnel, vizekkel. Meglepő tanulságok szűrődnének le belőlük az eddig csak szájunkban hordozott magyar tájszemlélet javára.

Bátky Zsigmond.